

ԱՐՄԵՆԻ

ՀՅՈՒՅԵՐԵՐԵՐ

ԶԱՐԱԳՈՒՅԻՆ ԴԱՐՈՒՐԻ

ԿՈՍՏԱՆԻԱՊՈԼԻՍ

Տ ՏՊԱՐԱՆԻ Ց ՄԻՔԵՆՏՈՒՆԵԱԾ

1858

1870-1875

1870-1875

1870-1875

1870-1875

1870-1875

ՄՈՒՍԵՅԻՑ ՄԵՍԵՍՅ

Աշխարհիս սկիզբէն ՚ի վեր այլ և այլ բազմաթիւ օրինակներով հաստատուած է սա անհակառակելի ճշմարտութիւնը, թէ որ և իցէ գործոց մը սկզբնաւորութեան յառաջադիմութիւնը զանազան դժուարութեանց կրհանդիսի իր ընթացքին մէջ։ Նցն դըմուարութեանց ենթակայ եղած են նաև հին և նոր ժամանակի մէջ եղած ազգային և օգտակար ձեռնարկութիւնները, որոնք իրենց առջին ունեցած ասպարեզին մէջ չփափիտի կարենացին յառաջադէմ հանդիսանալ, թէ որ ազգասիրական ոգւալ վառեալ տնձինք յիշեալ ձեռնարկութեանց գործադիրներուն նպաստամասոց չըլլացին՝ իրենց առատաձեւն շնորհիւր, և քաջալեր չիկարդացին անոնց։

Արդարեւ Առաջի Առաջնայն ալ իր գէմը ելլելք դժուարութիւններն առաջուց կշռած էր, և գուշակած էր զանոնք, բայց թէ իր չափազանց եռանդէն սախողեալ և թէ ազգասէր Անձանց բարեսրտութեանը վառահելով համարձակեցաւ մանելու իր առջին բայցուած ընդարձակ կրկէսին մէջ։ Յիրաւի չփափիտի կարողը և ոչ մէկ քայլ մը անդամ առնելու, եթէ աղնուասիրտ Համազգեր չիկարդացին զինքը իրենց յօժարակամ ձեռնատուութեամբը։ Հաղիւ հաղիւ նոր շնչանին չորրորդ մատը լոմընցընելու վրաց էր, ահա անցածողութեան այնալիսի ծանր հարուած մը բնուդունեցաւ, որ իր կործանումը անկանդնելի պիտի ըլլար, թէ որ օգնութեան ձեւն կարիկարտովներ չըլլային իրեն։ Իարեւբազգաբար մէկ քանի Հայկազնեան եռանդու Անկենասներ աննկատ չըլլալով այն զգաց մանը՝ որ գործոցս հեղինակը անդուլ աշխատութեան

կըմարախուսէր ՚ի սկզբաննեւ , հասան իրեն այնպիսի
ժամու մը մէջ երբ սիրտը վհատէալ , չղերը թուլցած ,
ու գրեթէ աղ անկարողութեան վերջին կէտք հասած
իր աշուշները չորս դին կըմարտըսցունէր , թէ որուն
ձեռքը պիտի հասնէր զի՞քը վերականգնելու :

Արդ՝ գործոց բարերարեալ հեղինակը երախտա-
գիտական գլուխմանը շարժեալ քաջոցը պարտը մը կը
հանարի իրեն հրապարակաւ յայսնել իր շնորհակաչ
ըսւթիւնը անոնց՝ որ ՚ի սկզբաննեւ խրախուսեցին զի՞նքը՝
և անոնց նաև՝ որ իր վերակենդանութեանը պատճառ-
եղան . սբութեառե կըցուսաց , որ եթէ այսպիսի Աւ-
տարներ իրեն պակսելու չըլլան , վերջապէս կարող
պիտի ըլլայ հասնելու իր քաջոցը և ցանկալի նպատակին .
որ է Վզգային պատմութեան ընտիր և ազգու կոոր-
ները ողըներգութեան ձեւով սիրելի Համազգեաց ըն-
ծացել , որով մեր Կախնեաց և վեհ Դիւցազանց յիշա-
տակը անջնջելի կերպով տպաւ որեւ իւրաքանչիւրոց ու-
ղեղին վսայ , և հետևաբար Վզգասիրութեան ջահր
սարծարծել անոնց ամեն մէկուն սբուն մէջ : Եւ տակէ
աւելի բնչ մէծ ուրախութիւն կրնաց ըլլալ իրեն , եր-
բոր իր սիրելի Վզգին այսպիսի ծառացութիւն մը ը-
նելու կարող ըլլայ :

Վասաց Վասեացը՝ որ հիմա իւր առաջին շրջանին
եօթներորդ մասը կըմոնէ , կըցուսացուի որ կարող
պիտի ըլլայ փառաւոր կերպիւ լրմացնելու դայն՝ ամե-
նայն դժուարութեանց յաղթող հանդիսանալով . որով
անշնւշու հեղինակը իր աշխատութեան վարձը առած
պիտի ըլլայ , երբոր տեսնէ իր ջանից յաղթանակաւ
պասակուիլը : Այս յաջնղութիւնը պիտի անմահացունէ
հարկաւ իւր աղնիւ Տարերաբաց . և իր վերակենդա-
նութեանը պատճառ եղող ազգասէր Պաշտպաններուն
անունները . որոնք հետագայ տետրակին մէջ պիտի
հրատարակուին :

Հ Յ Ա Ւ Ե Բ

Ա Ռ

ՊԱՌԱԿՏԵԱԼ ՈՐԴԻՄ ԱԶԳԻՄ ՀԱՅՈՑ

Ո՞ եղիելի և խակ գաղափար երեւակոյակմն, ո՞ այսօրուան օրս դեռ կրշտունակես քու իշխանութիւն նըդ՝ Արարէն գերազնիւ արարածոց մարդկացին սեռին վրայ : Քու շղթաներուդ այնպիսի արարածներ գերի ըրած ես՝ սրունք իրենց մասց իմացական կարողութեամբը գերազնցեր են ամենն ուրիշ արարածները, և իրենց անմահութեամբը նմանած են այն Խակին՝ որ յաւիտեանս յաւիտենից կառավարեց և պիտի կառավարէ ամենն ինչ որ սաեղծուած են ու պիտի սաեղծուին իր հրամանովը : Վհ, քու այս զօրաւոր իշխանութիւնդ նրբափ յառաջացած է իր սրտչու ընթացքովը . այն, մինչև անգամ սպատամբեցընելու զմարդս իւր Արարէն դէմ, և յանդուգն համարձակութիւնն առաջանաւ տիկարին՝ իր Արարէն կարգադրութիւնը եզծելու և Ադացին սէրը զոհելու . մունալու զայն՝ որ զինքը ճնաւ, բաժնուելու անկէ՝ որ զինքը մնաց, մերժելու զայն՝ որ իրեն արիւն և կեանք պարգևեց, երես դարձընելու անկէ՝ որ իրեն բարիք կ'առ զէ, պազ կերպով նայելու անոր՝ որ զինքը կրսիրէ . . . Վերջապէս կըստանիս շատերը հոն ուր Վասակ գնաց :

Երանի թէ, Արարէն իր ամեն կարգադրութեանց մէջ անխալըսով խոստուանազները նաև ՚ի պատանց հաւատալնին իրենց ընթացքովը յայտնէին՝ չիբաժնուելով այն Ադրէն՝ սրտն միջոցաւ կեանք ստացան : Արանի թէ, զիստուած ամենագութ քարոզողները անոր գթութեանը սահման չիդնելով դասապարեւլու շլյանդգնէին անթիւ միլիօնաւոր անձինք յաւիտե-

նական կորստեան : Երանի թէ , միայն Քրիստոսով փրկութիւն քարտղղները խաչն ոտքէն ՚ի զատ ուրիշ տեղ մը չիցացաւնեին խեղճ ժաղալսդոց : Երանի թէ , անանիներուն քարտղութիւնը “ Քրիստոս ամեն տեղ է ” ըլլար միշտ : Երանի թէ . չիպանային քարոզելու , թէ Առգամիլութիւնն է գլաւոր պարտականութիւն ամեն մէկ անհատին : Երանի թէ , քարտղին անոնք բարսյական առաքինութեան հետ մէկուղ այն բնական առաքինութեան ամենագլխաւոր ապացոյց Հայրենասիրութիւնը . որուն համար շատ վեհ սրտեր չէ . թէ միայն կեանքերնին՝ այլ կեանքէ առ քաղցր ինչ որ ունեին զահեցին :

Բացայացտ խօսինք .

Ո՞ւ Հայոց աղջէն ելելով Շրօթէսթանդական դրութեան հետեւողաց խումբին մէջ խաւնուող եւդըայրներս , ամենազաղցը սիրով կրիմոդրեմ ձենէ , որ բարեհաճիք յիշելու այն պարտէզը ուր բուռաք . այն պարտիզացները՝ որոնք ձեզի հոգ առքին չիվեստուելու օգոստոսի կիրած Մբերգակին առքութենէն և յունատարի սառեցուցիչ քամիներէն : Յիշեցէք անգամ մը , կրիմոդրեմ , յիշեցէք ձեր նախնիքները , և անսնց կամքը փնտուեցէք : Խորհեցէք անգամ մը , որ եթէ արտօնքայ կարգի հրաշքավ մը տեսնուեր Հայկ իր ցեղին գլուխուր , ինչ զարմանք , ինչ բարիուի , և ինչ ցաւ պիտի տիրեր իւր սրտին . երբ անգամ մը իւր կրտակառ աշուշըները մեր ամենուս վրայ դարձրներ , մենք ուր պիտի չ'ուղէինք ծածկել զմեղ . “ Ո՞ւ Են իմ բոլոր լուներու ” արլաղակած ժամանակը՝ արդեօք դժմիքը անգամ մեղի ապաստանարան չի պիտի ընտրէինք . բայց եղուկ , որ Տարտարոսին անդնդոց լցոս չիտեսած ամենակաւար խորչերը անդամ չիտիտի կտրենային սրաեր .

նուս մէջէն հալածել այն սոսկումը՝ որն որ անպատճառ պիտի տիրէր մեր սրտերուն ամեն մասերուն մէջ։ և ո՛հ, ով պիտի միսիթարէր զանոնք։ Ո՞հ, այն ժամանակը խղճմոտանքը արդար և դատապարտող պիտի քլար, և իւր աղբեցութիւնը այն աստիճանի պիտի հասնէր՝ որ պիտի փախաքէինք թէ բնոււ ծնած չ'ըւ շայինք պիտի ողբայինք, բայց ոչ մէկը պիտի խղճար զմեզ, ահ ու սարսափ զմեզ զջապատած՝ ալքնաւ չի պիտի հեռանային մենէ։ Ո՞հ, աւաղ, հազար աւաղ այն խղճալիներուն՝ որոնք այսպիսի պատժոյ դատապարտուելու ինքզինինին կը պատրաստեն՝ զինելով ամենագէտ՝ ախտասահմանողին կարգադրութեամնը դէմ։

Ո՞հ, քու տեսքը որչափ դառն է,
Հայկեան զարմիս իմ տեսարան . . .
Մինչ Երբ արդեօք պիտի խըմէ
Դառըն բաժակն այս բաժանման . . .

Ո՞հ, մինչև Երբ իր զառկունքը
Պիտի փախչին հեռու իրմէ.
Եւ մինչև Երբ աչուրներէն
Արտասուաց գետ պիտի վազէ։

Ո՞հ, մինչև Երբ բազկատարած
Պիտի կանչէ զաւկըները . . .
Եւ մինչև Երբ այս դառն վշտաց
Պիտի զահէ իրեն սիրով . . .

Ազիտզրմի խեղճն նացուածքով . . .
“Եկէք, որդիք իմ” կը գոչէ . . .
Ո՞հ, որտաբաւզի հառաջանքով . . .
“Երկինք գըմած ո կ'ազազակէ . . .

“Եկեք, որդիքս, եկեք գիրկըս, ”

Զերին մայրը կ'աղաղակէ .

“Զեզի դարձեալ առջի սէրըս

“Սիրաըս տալու միշտ աղատրաստ է : ”

“Ո՞չ թէ մէյ մը ձեզ տեսնէի այս ու այնուած

“Որդիական սիրով լցուած,

“Եւ ձեզ մէյ մը համբուրէի առ առ առ

“Այն մայրական սիրով վաւուած :

“Զուրկ Ծակցէս չէ՞ր բաւական,

“Արդեօք ըլլալ սրտիս իմ միշտ .

“Որուն համար ես անընդհատ

“Պիտի սղբամ յաւէա և միշտ :

“Ո՞չ, դուք քաղըրիկ որդեակըք իմ,

“Դեռ չխմեռուած զիս կը զսկէք .

“Ոզչ ոզչ ձեզմէ ալ զրկուիմ .

“Ա՞չ, ձեր մայրը դուք խղճացէք :

“Եթէ ըլլար հընարաւոր

“Սիրալո բանիալ ձերին առջին,

“Դող ու պարսափ խիստ ահաւոր

“Պիտի աիրէք ձերին սրտին :

“Այն, եղուկ, կանչուըւուելով

“Պիտի անշուշտ դուք սոսկայիք ,

“Եւ վայրենի ինչ նայուածքով

“Պիտի սոքըս իմ իշնայիք :

“Սարսուռ պիտի անշուշտ վազէք

“Զերին բոլոր երակներէն ,

“Եւ հոգինիդ պիտի ուզէք

“Փափսչիւ խկցին ձերին մէջէն :

“ Ո՞չ , ուզէիք պիտի անշուշո
“ Պաղել գրկել ձեր խեղճ Մայրը ,
“ Եւ համբուրիւ սիրոյ անոյշ
“ Մըսիթարել անօր սիրութ : ” ձեռայր

“ Բայց տեղերնուդ քայլ մը անսկամ
“ Չարժիլ պիտի չլ կրնայիք .
“ Իրը արձան անշունչ անշարժ
“ Եւ անզգայ պիտի մնայիք : ”

“ Իբր անօրէն նայասպան մը
“ Երեսներնիդ զարհուրելով
“ Գոցել պիտի աշխատէիք
“ Ձեր դողդոջուն ձեռուրներով : ”

“ Շղթայակաս իբրս գերի
“ Աչուըներնիդ առ իս տընկած
“ Կայուածքով մը սարսափելի
“ Պիտի մնայիք արձանացած : ”

“ Ձեր աչուըներըն՝ որ հիմա
“ Շատ անսարքեր ինձ կը նային ,
“ Անշուշո գաւըն արտասուաց գետ
“ Առատ առատ սիրութ : ”

“ Իսկ ձեր Մայրը դորովալից
“ Պիտի գոցէ իրեն սիրութ ,
“ Եւ գրկէ ձեղ արտասուալից
“ Մայրական քաղցր համբուրիւթ :

“ Պիտի սեղմէ ձեղ իւր սրտին ,
“ Այն սրտին՝ որ ձեղ կը սիրէ .
“ Եւ մեծ ցնծումն իրեն հոգւսին
“ Այն վայրկենին սիրութ : ”

“ Ըզձեղ դարձեալ առջի սիրտով
“ Պիտի սիրէ միշտ յաւիտեան .
“ Գիշեր ցորեկ ձեղ հսկելով՝
“ Սրտին ՚ի գութ մինչ ցըլախճան : ”
“ Արդ՝ զնակունք իմ, ինձ լսեցէք ,
“ Եւ ձեր Մօրը գիրկը դարձէք .
“ Եւ գիտցիք որ հոն միմիայն
“ Անկեղծ մօր սիրտ պիտի գտնէք : ”
“ Չար անօրէն այն օտարին
“ Խոսասումներուն ալ մի լսէք ,
“ Այլ վազելով՝ դուք ձեր Ազգին
“ Բաղուկներուն մէջը ինկէք : ”
“ Եղիք, այն, դուք ալ եղիք
“ Մասնակից այն սուրբ օրհնութեանց
“ Զօրոնք յաւերժ ձեր եղաքարըը
“ Կը վայելն սրոտվ վեհանձ : ”

ՎՀ Երկնաք, երանի թէ, դու օրհնէիր իմ ակա
գրչէս բայց սրտէս ելած վերցոգրեալ խօսքերը . Երա
նի թէ, կարդային ուշադրութեամբ ամեն անոնք՝
բոնք իրենց սիրալիք Վագէն երես դարձուցած և օտա
րաց խումբին մէջ մասն են . երանի թէ, ազգէր ա
նանց սրտին իմ ամեն մէկ խօսք քու օրհնութեամբ
և տեսնելով իրենց սիրալումը՝ դառնացին այն գիրկը
ուր ծնան և սնան : Այն, դառնացին այն ծոցը՝ որմ
քամանեալ են այժմ . դիմէին դարձեալ այն կուրծքին
որն որ միայն կրնայ տաքցընել վերենք : Եւ ես՝ ո Եր
կինք, իմ սպարտականութիւնն կսարած ըլլապո
վայ ուրախացած՝ երբ անոր ցանկալի հետեանքն ա
տեսնեմ, առած պիտի ըլլամ իմ չնչին աշխատանոցս փո
խարէնք . և կըսուսամ որ սինտի ընդունիմքէնէ անհու
չնորհ մը . որալ պիտի միմիթարաւիմ թէ հաս, և թ
հոն՝ ուր ամեն զքեց սիրողները կը ցանկան դալու

Պ. ԵԴՈՒԱՐԻ ՏԻՒԼՈՒՅ

Պ. ՎԵՏՔԹՈՐ ԼԱՆԿԱՌԱ

Յիրաւի երկար ժամանակէ ՚ի վեր մտացս խոր
հուրդներուն մէջ նախնական տեղը գրաւած էին Գաղլ
վացւոց ազդեն պարծանք եղաղեքաջ հայերենագէտ
աղնուական Պ. Եդուարդ Տիւլորիէ և Պ. Վ կըթօր
լանկուա Գաղլիայի Հայաստանի բարերարները, ո-
րոնց իմ քաղցր Հայրենեացս վայ ունեցած համակ-
րութիւննին և անոր համար ըրած անդուլ աշխատու-
թիւննին սիրոս կը շարժէր որ, ես ալ իմ կողմանէս
ըստ արժանեացն նուեր մը ընծայեմ իրենց : Բայց ա-
ւալ, որ թէ վիճակիս պարագաներուն գմնդակ կա-
ցութիւնը և թէ մտացս անհանգիստ վիճակը, մա-
նաւանդ գրչս անդօրութիւնը զիս կ'արդիւէն այս
պիսի մէկ քաղցր պարտաւորութիւնս ՚ի գործ դնելէն.
որուն ուշանալը արդարեւ խիստ ծանր բեռ մը եղած
էր սրտիս, և օրէ օր կը սասանկանար : Վ երջապէս՝ այս
պարտաւորութիւնս այնքան գրաւեց իմ սիրոս, որ
ամեն ուրիշ մտատանջութիւններս ալ հեռացընելով
ինէ նատայ հետևեալ նուեր ըստ շարագրելու . որն որ՝
անկեղծաբար խոստալանելով, միայն ոչինչ կրնայ սեալ
ուիլ յիշեալ Անուականաց առ մեղըրած բարերարու-
թեանը փոխարէն մը ըլլալու համար : Բայց կը յու-
սամ որ ՚ի սրտէ բղխեալ նուեր մը կրնայ ընդունուիլ:
Պէտք չէ օր զանց առնեմ հոս խնդիր մը ընել այն-
պիսի Համագլիներէս՝ որոնք ըստ արժանեացն հմտու-
թիւն և կարութութիւն ունին աւելի վաեմ ներբազներ
շարագրելով յայտներու Աշխարհի մահաւանդ Հայոց
ազդէն այս Աքեմենեան Արքիները . որոնք իրենց թան-

կողին ժամերը զոհած են մեր նախնի փառքը բոլ
Եւրոպայի ներկայացրնելու : Արտի պաղասանօք կ
խնդրեմ այնպիսի Հայագի գրագէտներէն, որ բար
հաճին յիշեալ Վզնուականաց վսեմ վեհանձնութիւն
և բարերարութիւնը ստորագրելու . գիտնալով որ ս
սիկայ ընելը ամեն մէկերնուս անհրաժեշտ պարտ
կանութիւնն է, եթէ իրօք կը ճանչնամք մարդկային այ
ամենավեմ զգացումը . որ է Հայրենասիրութիւն :

Ա Ռ Ե Բ

ԱՌ Պ. ԵԴՈՒԱՐԻ ՏԻՒԽՈՒԵ

ԵԿ

Պ. Վ. Ք. ՔԹ. ՕՐ ԼԱՆԿԱՌԻ

Զարթիր, զարթիր, մ' Հայաստան,
Տմւր ողլերուդ ալ դու վախճան .
Զի կը ճագի յԱրեմը մակաց
Քեզ ուերձ Արիի . . . Բնէ աննկման :
Հաւաչանկըդ թող դագարի .
Քեզ սպայծառ օր կը ճագի :

Ազնիւ Եգուալոդ Տիւլօրիէ

Իրեն սէրը քեզ կընծայէ .

Եւ քու նախնի շըքեզ փառքըդ

Եւրոպայի յայանել կ'ուղէ :

Հաւաչանկըդ թող դագարի .

Քեզ սպայծառ օր կը ճագի :

Ե՛կ, մ' զաւկունիք Հայաստանի ,

Ճանչնամք այս նոր Բարերարը .

Ալին օր սկսակիւր կը հաճի

Էլլողու մեր բարեկամը :

Հառաջանկիս թող դադարի :

Մեղ պայծառ օր կը ծագի :

Երախտագէտ մեր սրաերուն

Զգացումը իրեն յայսնենք :

Բարերարին մեր Անունը

Բոլոր Աշխարհ եկէ սփռենք :

Հառաջանկիս թող դադարի :

Մեղ պայծառ օր կը ծագի :

Անմահութեան պերճ Դիցուհւոյն

Վրասն վրայ թող քանդակուի

Տիւլորիէի վեհ Անունը,

Եւ յաւխտեան հոն կարդացուի :

Հառաջանկիս թող դադարի :

Մեղ պայծառ օր կը ծագի :

Երադաթուի Ճամանակը

Կարտկ չ'ըլլայ , մհ ծածկելու

Այս Վեհազնոյն պերճ Անունը,

Եւ Աշխարհէս վերցընելու :

Հառաջանկիս թող դադարի :

Մեղ պայծառ օր կը ծագի :

Այն Ռուբինեանց դիւաններէն

Հասոնց մասցուած յիշառակիներն

Մեղընձացող Վիրթօր Լանկլուան

Թող և ճանչնան Հրցոց սրաերն :

Հառաջանկիս թող դադարի :

Մեղ պայծառ օր կը ծագի :

Բնութեան քաղցըս երածիշներն
Տիւզերաց թող քարոզի՛ն,
Թէ աղնուասիրան Լանկլուան
Նոր լցո ծագեց Արևմուտքէն :
Հառաջանիքնիս թող դադարի՛ .
Մեղ պայծառ օր կըծագի :

Արևելեան Հայաստանը
Իր Բարերարը թող Ճանչնայ .
Եւ լիովին իրեն սէրը
Յօժարութեամբ թող անոր տոյ :
Հառաջանիքնիս թող դադարի՛ .
Մեղ պայծառ օր կըծագի :

Եկ, ո զաւկունք Հայաստանի ,
Ուրախութեամբ քաղցըս երգեհնք .
Եւ մեր այս նոր Բարեկամաց
Երախտագէտ սիրտ ընծայեհնք :
Հառաջանիքնիս թող դադարի՛ .
Մեղ պայծառ օր կըծագի :

Մասիս լեռը թող հնչելով
Արմենցունի՛ զՀայաստան .
Վերինք, հովիտք, մարդագետինք
Երգեն ալ թող միաբերան,
Կեցմբեր յաւերք և յաւիսեան
Որ կըսիրեք ըղՀայաստան :

Ո՛վ գուք Արփիք դաղղիսկան ,
Զընչն նուերս ընդունեցէք .
Եւ սիրելու ըղՀայաստան
Մինչ ցլախման՝ դուք հաճեցէք :
Հառաջանիքը թող դադարի՛ .
Ինձ պայծառ օր կըծագի :

Թէ և անզօր, բայց ՚ի սրտէ
Ելած է այս իմ ներբողը .
Ուրախութիւնս զիս կ'ստիպէ ,
Որ զայն կնքերմ արտաստոքը :
Հառաջանքը թող դադարի .
Ինձ պայծառ օր կը ծագի :

ՈՒՐ ԵՐԿԻՐՍ ԻՄ ՀԱՅՐԵՆԻ

Ո՞ւր քաղցր Երկիրս իմ հայրենի .
Ո՞ւր սրտաշարժ այն հօրիզոնն .
Ո՞ւր այն հովանքն ալերճ գեղանի .
Ո՞ւր այն վսեմ չքեղբալակներն .
Ո՞ւր . . .
Ճեռուկ ինձմէ . . .

Ո՞ւր այն լեռառն բարձրադադամ .
Ո՞ւր այն վրսեմըն Այրարատ .
Ո՞ւր սատալց այն կաղնիներն .
Ո՞ւր բարձրաբերձ այն նոճիներն .
Ո՞ւր . . .
Ճեռուկ ինձմէ . . .]

Ո՞ւր այն դաշտըն Այրարատայ .
Ուր ինկաւ մեր քաջըն Արայ .]
Ո՞ւր այն հողըն արիւնահոտ .
Ո՞ւր այն քարերն արիւնլուայ .
Ո՞ւր . . .]
Ճեռուկ ինձմէ . . .]

Ո՞ւր այն գետըն կարկաչահոս .

Ուր ավաւնքըն մեր Եփրաստյ
Ուր այն մացրըն լոռիկ անխօս ,
Ար Եփրատին շուքը կուտայ .

Ուր . . .
Հեռու ինձմէ . . .

Ուր յԱբմաւիր այն դաշտերը .
Ուր այն ալիսուր շիրիմները ,
Որ ձամբորդին հոգւայն սրտին
Կ'ազդեն անշուշտ վիշտ դառնադին

Ուր . . .
Հեռու ինձմէ . . .

Ուր այն դալսղ և ծաղկալից
Մարդադետինքն Հայտառանի .
Ուր այն մացամքըն թռչնալից .
Ուր այն նարդէսքըն սիրելի .

Ուր . . .
Հեռու ինձմէ . . .

Ուր այն Տղմնւոն օձապրտպատ ,
Որ կըհոսէ կարկաչելով .
Ուր այն լոճերն անխառն և զուտ .
Ուր ո՞ դեռ զոչեմ հառաչելով .

Ուր . . .
Հեռու ինձմէ . . .

Զէքընարիս ձայնը պատճառով մաս պար
Որ սիրութ այսպէս կըշարժէ ,
Աչուքներէս առաստարար
Արտասուաց ցող կըկաթեցնէ .

Զէք . . .
Զէք պընարիս մաս պար

ԶԵ քընարիս ձայնը , մհ , չե ,
ՈՐ զիս այսպէս կ'այլացնեցնէ ,
Եւ գիմացըս , մհ , գոյները
Յանկարծակի կ'այլափախէ .

ԶԵ · · ·

ԶԵ քընարիս · · ·

ԶԵ քընարիս ձայնը՝ որ զիս
Տիրութեան ծոցը կըթաղէ ,
Եւ կըթակի կայծականքներ
Աշուշներէս կըցացաւեցնէ .

ԶԵ · · ·

ԶԵ քընարիս · · ·

ԶԵ քընարիս ձայնը բընտէ՝
ՈՐ իմ՝ կուրծքըս կըդարձրացնէ ,
Հառաջանքը իմ՝ խեղճ սրտիս
Հեշտ երդելն զիս կ'արդիլէ .

ԶԵ · · ·

ԶԵ քընարիս · · ·

ԶԵ քընարիս ձայնը անզօր՝
ԱՅԼ յիշատակն չայտառանի ,
ՈՐ սիրաըս , կամքըս , և հոգիս
ԱՅՆ սահմանները կը տանի :

ՈՒՇ · · ·

Չորն արտասուաց · · ·

ԶԵ քընարիս ձայնը միայն՝
ԱՅԼ արձագանգըն իմ սըրտիս ,
ՈՐ շեն ձբդեր զիս մունալու .
Գաղցըս տեսքըն չայցրենիրիս .

ԶԵ · · ·

ԶԵ քընարիս · · ·

Բայց մինչեւ Երբ ես այս աըխուր

Օտարական ձորերուն մէջ

Պիտի երդեմ և հառաջեմ :

Իմ խըզՃալի քընարիս հետ :

Ե՞րբ . . .

Երկնկը գլուե . . .

ԵՆՈՒԿ ԱՅԽՆՑ ՈՐ ԶԵՆ ՍՈՐՈՒԱԾ

Թէ ԱՄԵՆ ԲԱՆ ԵՐԱԶ Կ .

Այն սե աշաց մէկ նայուածքը

Կայծակնահար ըրաւ զիս .

Եւ գրոշմեց իւր քաղցրը գէմքը

Ճեշդ ՚ի կենդրոն իմ սրախս :

Երկրորդ անգամ ինձ նոյեցաւ . . .

Բայց մւր իսկոյն անհետացաւ . . .

Յոգնած , քնհատ և վլհատած .

Հասայ Երասմին եղըր .

“Ե՛րասմ ո բսի ես վլտացած

“Ուր է այն օրիորդը . . . ”

Անդութ Երասմին ինձ չիլսեց . . .

Այլ իր ձամբան շարունակեց . . .

Անցոյս , անսիրտ , անմըսիթար ,

Անքարեկամ , առանձին

Նստայ գետին եղըին վրայ

Աչուլներըս լալադին :

Առի քընարըս վար ուսէս . . .

Ահ մը թուաւ , ոհ , իմ բերնես . . .

“ Ո՞ւ մէկ հասիկ իմ ընկերը ո՞ւ ”

Ըսի հաղիւ շունչ առած ”

Բացի մէկէն աշուլները ” . . .

Երազ էի ես տեսած :

“ Եղուկ ” ըսի , “ որ արթընցայ ”
Բայց ինչ օգուտ , խարուեցայ . . .

Մի՛ յուսուր , մի խարուիր . . .
Երջանկութիւն չկայ հոս :

ՎԱՐԴԱՆ ԵՒ ՎԱՐԴԱՆՈՅՑ

Երբ գարնան քաղցր զեփիւսները կը փէլին հե-
մի հեղիկ , և քաղցրաձոյն թուզունները իրենց երե-
կյեան հեշտ երդերը կը կրկնէին , երբոր սոխակը իր
զմցոցէլի ձայնովք բոլոր Տիեղերը կ'ապշեցընէր , ու իր
ընակարաննը դառնալու մօտ Վարդ ցն ըրբեղ ճաճանչ-
ները երկնից կամարին վրայ ծածանող ամսովերը կըներ-
կէին սքանչելի գոյներով՝ Երտոսիր հառաջելով , կար-
կաչելով , ախուր և աննկատ յառաջ կ'երթար տերեւա-
լոյ կաղնայ մը քամին . սրուն տակ կանգնուծ էր ա-
նըզդաց Վարդանոյշ իր կատարեալ գեղեցիութիւն ու
վեհանձնութը իւրաքանչ անմանն և ամենափուկ սոկեդ ցն
մազերը ուսերէն վար կը ծածանէին , ձիւնափայլ և ու-
ժեղ բազուկները կախուած էին երկու կողմանց , և իր
հրացացա աշուլները կը ըննեին Երասիկն ընթացքը
. . . Հասաւ նոյն միջացին Վարդան . . . նայեցաւ
Վարդանոյշի երեալ . . . իսկ Վարդանոյշ և ոչ իսկ ար-
ժան սեպեց իր աշուլները դմէւ անդամ մը Վարդանի
դարձնեւ . հառաջեց Վարդան , ու սկսաւ երդեւ .

“ Ճեռացիր , անդութ ,

“ Մ’ երևնար աչքիս .

“ Չունիս բընաւ գութ . . .

“ Ի՞նչ վէրք ես սրախ . . . ”

“ Անհաւասարիմ ”

“ Սիրտըդ անդտայ ”

“ Զինքը սիրողը ”

“ Զիսպիտի տեսնայ : ”

“ Եթէ ճանչնայիր ”

“ Քեզ սիրող սիրալ ”

“ Պիտի բուժէիր ”

“ Անոր ցաւերը : ”

“ Ո՛հ , լոկ մըպիալդ ”

“ Անսիրտ գեղեցիկ ”

“ Չըլլա՞ր զեկիւռ մը ”

“ Սրախս իմ՝ հեղեկ ”

“ Որ բոցով սիրոյդ ”

“ Միշտ կըասջորի . ”

“ Եւ հառաջանօք ”

“ Իւր կեանքը կ'անցնի : ”

“ Կ'անցնի , կըթոչի . . . ”

“ Անդութ , ինձ լոէ ”

“ Կենացըս լցոր ”

“ Վարելու մօտ է : ”

“ Դարձուր կուրացեալ ”

“ Աչքերը աղդոլ ”

“ Եւ տես կըպակն այն ”

“ Իմ կեանքըս լափող : ”

“ Դարձիր , ո՞չ , գոնէ ,
“ Եւ յայտնէ ինծի .
“ Թէ կըսիրես զիս .
“ Ու սիրտս համդարտի : ”

“ Քէթ ինձ ողբորմէ .
“ Քաշէ գաշցնրդ .
“ Հմա . . . սրտիս խօթէլէ
“ Բուն քու ձեռօքըդ : ”

“ Հմա . . . քեզ այս սիրտը
“ Կըսիրէ . ոչ ես :
“ Զէ . չի՞ս լսեր ինձ . . . ՅՇԱՅՈՒ
“ Քար ես , արձան ես : ”

“ Անիծեալ վայրիեան՝
“ Ու ես քեզ տեսայ .
“ Եւ իբրև գերի .
“ Միբար կազուեցայ : ”

“ Ահա ինքըս ես՝
“ Տամ իմ պատիմըս . . . (Կը լսնէ զնչը)
“ Ո՞ անկութ , գոնէ .
“ Գոցէ աչքերըս . . . (Կ'հայ)

“ Ո՞չ , գես . չիշարժիք
“ Արտին իւր գութը . . .
“ Անողսրմ , գոնէ
“ Տէս սա արիւնը . . . ”

“ Արտէս կը վազէ . . .
“ Քեզ սիրող սրտէն , . . .
“ Հեռացիք գոնէ . . .
“ Անդութ , անօրէն . . . ”

Անդութ Վարդանյշ տեսաւ այս ողբալի տեսա
քանը, և իբր հասած իւր փափաքին՝ վաղեց գնաց,
ու աներեւութացաւ. ձգելով խեղճ երիտասարդը՝ որ
Վահուան քրտինքները իւր արիւնըւայ. ձեռոււըներու
վը սրբէ: Տեսաւ Վարդան իր սիրելոյն հեռանալը.
որն որ դաշոյնէն սայրասուր նետի մը պէս արդէն
խոցուած ու Վահուան մօտ սիրաը այնալէս խոցեց՝ որ
խեղճը առանց ալ ուրիշ բառ՝ մը արտասանելու կա-
րող ըլլալու յանձնեց զինքը Վահուան գիրկը:

ՍԻՐԵՑԻ ՔԵԶ ԱՆԴԱՄ ՄԸ

ԿՐՆԱՅՄ ՍԵ ԻՇՍ ԵՏ ԱԹՆԵԼ

Ո՞ աղաւնեակ սիրադէմ,
Գիտոցիր, ըղբեղ կըսիրեմ.
Սիրեցի քեզ անդամ մը.
Ի՞նչպէս սէրըս ետ առնեմ:

Ես չեմ այն՝ որ քեզ սիրեց,
Այլ իմ սիրալոս վշտակիր.
Զոր քու սիրոց արժանի
Երբեմն գու սեպեցիր:

Ըսիր, թէ քու սիրալոդ ալ
Սիրեց զիս անկեղծաբար,
Անմեղ և սուրբ սիրով մը,
Հաստատ և անեղծաբար:

Արդ՝ կ'առնեն ետ այն սէրը
Զոր տուաւ ինձ քու սիրալոդ . . .
Ցիշել խոստումդ . . . կրնաս ետ
Առնելինէ այն սէրդ:

Որն որ սրակա գետակին
Եղբն վըրայ տնկուած՝
Հաստատուն արմատներալ
Համայն սիրոս իմ է գրկած :

Դու ե՞տ կ'ուղես . . . ի՞նչպէս տամ . . .
Ա՛հ, ըսէ՛, կրնամ հաճիլ,
Ու ես զոհեմ իմ կեանքըս,
Երբ կ'սկսի նոր ծաղկիլ :

Եթէ դու որոշած ես,
Փափուկ սիրաբդ քարացմւր .
Ա՛ռ դաշյն մը, և ուղղէ՛
Հոս, և կեանքըս վերջացմւր :

Հմա, հմա, ահա կըքանամ . . .
Մի դողար, արիացիր .
Զարկ, շուտ ըրէ՛, մի վախնար .
Կ'աղաշեմ, մի այլայլիր :

Գէթ առջի սիրոյդ համար
Ողորմէ՛, զիս աղատէ՛
Այս վշտէս՝ որ անպատճառ
Զիս սլիտի Վահուանյանձնէ :

Չէ, անդութ ես, չես լսեր . . .
Ա՛ռ ուրեմն ու հանդարտէ . . . (Կը լունէ զինչը)
Հեռացիր շուտով ասկէց . . .
Ծուտ . . . վշտիդէ աղատուէ . . . (Կը մեռնէ)

ՍՄԻԱՏ ԵՒ ՆԱԲԳԻ Ս

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Աէրն անխոհեմ՝ անսպատճառ :

Անխօհեմ սէր

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Աէրն անխոհեմ՝ անսպատճառ :

Ազատ սրառով կը չքնի :

Կեռ և հովիտ այգենստան .

Մըտածելու ի՞նչ ունեի :

Կըվայլէի ամեն բան :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Աէրն անխոհեմ՝ անսպատճառ :

Արշալուսցին հետ կ'ելլէի :

Արախ զուարթ ես սրառվ :

Եւ Արտրջիս փառք կուտայի :

Սրտէ բղիսած երդերով :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Աէրն անխոհեմ՝ անսպատճառ :

Բոլոր օքերս կ'անցունեի

Ճրաջան աշխատութեամբ :

Որով անշուշտ կըվայլէի :

Վմեն բան երջանկութեամբ :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Աէրն անխոհեմ՝ անսպատճառ :

Սուրբ սիրովին որդիական :

Ճընողքը կըսիրէի .

Եւ ոչ մէկը ըստիրելու ։
Ես պատճառ մը ունեի ։

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ ։
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ ։

Քնութեան ազնիւ պարգևները
Երախտագէտ միշտ որսանց
Կ'ընդունէի ուրախութեամբ՝
Դեռ երգելու չ'սկսած
“ Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ ։
“ —Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ ։ ”

Թէ և Մահը՝ իմ սիրալիք
Յափշտակեց ճնողքը ։
Բայց վերջապէս ժամանակը
Արբեց դառըն արցունքը ։
Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ ։
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ ։

Սիրալս թէև ծանրք վստեր
Խիստ շտո անդամ ընդունեց ։
Բայց Երկինքըն սուրբ մարդասէր
Զանանք համայն բժշկեց ։
Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ ։
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ ։

Ո՞չ վերջապէս սէրն անխոհեմ ։
Մտաւ հոգւոյս, սրտիս մէջ ։
Որուն դառըն հետևանքը ։
Երգել կուտայ ինձ ցըվերջ ։
Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ ։
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ ։

Տեսայ Նարդէմն ես քաղցրագէմ,
Սիրոս թնդաց յանկարծակիւ,
Մօմեցաւ ինձ այն և ըստաւ,
“Գեղեցիկ ես, այստանի : ”

Ո՞լ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհէմ՝ անպատճառ :

“Գեղեցկագյն՝ ո սիրադէմ,
Ես դռւ ” ըսի շուարած :
Երբ այն սիրոց զգացումով
Ձեռութները էր բռնած : ”

Ո՞լ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհէմ՝ անպատճառ :

Իւր սեւագյն աջութներուն
Նայուածքը զիս կուրացոյց
Եւ անսովոր զգացումով
Ամբիծ սիրաը իմ լրցոյց : ”

Ո՞լ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհէմ՝ անպատճառ :

Սիրոըս սասամիկ կըսըսմիէր,
Ուր ըլլալս չէի գիտէր .
Սրտիս ինէ հեռանալը
Դեռ ես չէի իմացէր :

Ո՞լ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհէմ՝ անպատճառ :

Դողաց հոդիս, և իմացաւ
Այս գառըն գերութիւնը,
Եւ շուտովինձ իմաց տուաւ,
Որ չիսիրեմ՝ Նարդէսը :

Ո՞լ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհէմ՝ անպատճառ :

Հընազանդիլ ես ու զեցի
Խմին հոգւցյս խորհուրդին .
Քաշեցի ետ ձեռուրներըս
՚Ն զարմացումն Կարգէսին :
Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Դեռ անիծեալ այն վայրկեամը
Սոսկումն ինձ կըսպատճառէ .
Գիշեր ցորեկ միշտ շարունակ
Զիս երդելու կ'ստիպէ ,
“ Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
“ —Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Չաստուածուհին քաղցրաժըլիս
Զիձրգեց աղատելու .
“ Ո՞վ պատանի , զիս չե՞ս սիրեր ”
Յանդգնեցաւ ըսելու :
“ Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Մօտեցաւ ինձ կրկին ահգամ
“ Քեղչեմ ձգեր ” ըսելու .
Եւ քրանալից իմ Ճակատիս
Համբոյր մը նուիրելով :
“ Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Սարսեցայ ես և կորուսի .
Կարողութիւնն իմ մորիս .
Աւ ականջիս իմ չէր հասնէր
Աղերսանքըն հոգիիս :
“ Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :
—Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

« Քեզ կըսիրեմ, այն . ո լսի

Իւր երեսը նայելով.

Քիչ մը առաջ ձգած ձեռքերս

Յիմարաբար ուշդմելով:

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

« Կըսիրեմքեզ, ո հրթշոակո

Ըսի ես յափշտակուած.

Տուի սիրսց այն նըշանը,

Որ իրմէն էի առած :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Փայլեցան աչքըն Վարդեսին,

Մէկէն այտերն կարմրեցան.

Ո՛չ, ի՞նչ Արփի՞ ո՞ր փայլեցաւ,

Ի՞նչ վսեմ, ի՞նչ աննըման :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Անխօս, անշարժ, լոկ վայրիեան մը.

Խեղճը մէկէն քարացաւ.

Եւ չեմ գիտեր, ի՞նչ պատճառաւ.

Դէմքին գոյնը փոխուեցաւ :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Անհետացան իւր այտերէնու զաքարի:

Այն վարդադոյն ամնպերը.

Եւ սարսըռիւ կապուտադոյն ամնուին:

Ալքն ծածկեց իւր դէմքը :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Սէրն անխոհեմ՝ անպատճառ :

Ա՞հ, ի՞նչ խօսքալ նկարագրեմ,

Այն կէտին զգացումը.

Ի՞նչ բառերով արտասանեմ,

ի՞նչ որ զգաց իմ սիրուս :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Սէրն անխոհեմ՝ անսղատճառ :

Բացաւ Կարդէս բազուկները

Եւ նետուեցաւ գրկիս մէջ.

Հասաւ Մահը, մէկէն տուաւ

Իրեն ծաղիկ կենաց վերջ :

Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

— Սէրն անխոհեմ՝ անսղատճառ :

Իր ցուբա շերիմը արտասաւօք

Գիշեր ցորեկ կըթրջէմ.

Զէմ, չեմ ուզեր մըսիթարանք.

Յաւէտ պիտի ես երգեմ.

“ Ո՞վ զիս ըրաւ այսպէս թշուառ :

“ — Սէրն անխոհեմ՝ անսղատճառ :

ՅՈՎԱԿ ԵՒ ԱՍՏՐԻԿ

ԱՇարկու ըռութիւն մը բոլոր գիւղը սրաշարած էր,
 խիտ առ խիռս ամսիեր մթնոլորտին տեսարանը առաջ
 և զարհաւրելի ընելու համար՝ իրարու վրայ կը գիւղ
 ուեին ու կը ծածկէին գիւղացւոց տեսութենէն զար-
 ծաթափայլ ։ ուստինք, որն որ ժամ մը առաջ իր սիրել-
 ւոյն համար սպատրաստաւած շըելքադէմ՝ կալիսպէի-
 նման՝ աննկարագրելի վսեմութիւն մը կ'աւելցնէր
 և լինից կամարին վրայ, և իբր քաջ հրամանաստար մը

իր զբահավառ բանակին գլուխն անցած յառաջ կ'ըր-
թար Արեւելքէն դէպ ՚ի Արևմուտը :

Ծոլոր թուշունները, սողուններն, ու զանազան
կենդանիք Շնութեան բարիութեանը որս չ'ըլալու հա-
մար՝ սահմակելով իրենց բնակարանը քաշուած էին.
ոչ գորտերուն կոկուալը, ոչ բուերուն վայնասունը և
ոչ ալ գիշերային ճագանն երգը կը լսուեր . . . իսկ ա-
րարածոց գերագոյնը . . . ծեր և մտնիսիք, չափա-
հասք և պատանիք, օրիորդը ու երիտասարդք
իրենց հանդասարմնը դարձած էին ժող անդուլ որ Շը-
նութիւնը իր սոլառնալեաց կայծակները սահեցընէ
ամեն կողմ և դուրս տայ իր բարիութեան որուամուն-
քը : Քաղցրիկ համե ու հեղաշունչ վերիւուր բոլը-
վին հեռացեր էին այս սահմաններէն, և անսուլը տա-
քութիւն մը առատահոս անձրեի մը գալուստը կը
ցուցունէր :

Քանի որ Տիեզերը սյազիսի տեսարան մը կը ներ-
կացացընէր, գիւղին մեծ աղքիւրին քովին վերարկուալ
մը ծածկեալ ու ձեռքը լսագումէր մը տռած աննշան մէ-
կու մը անցնիլը կը նշմարուեր . որն որ յառաջ կ'եր-
թար դէպ ՚ի անակ մը, որ քանի քայլը չափ հեռուն
կը գանուեր, և որուն ծակակիքէն կը առենուեր վա-
ռարանի մը առջեւ նստած գեղեցիկ օրիորդ մը : Այս
օրիորդին դիմաց գծագրութենէն յայտնապէս կը առե-
նուեր, թէ ինքը կ'ապասէր անոր՝ որն որ զինքը ամեն
բանէն առելի կը սիրեր : Իր հանդարասութիւնը, հաս-
տառուն երաշխաւոր մըն էր այն սրախն՝ որն որ բնաւ-
կակած մը չ'ունէր իր սիրելոյն հաւատարմաւթեանը
վրայ : Իւր քաղցրասաւու երևակայութեան մը մէջ յա-
փըստակուած ըլլալը կընար համաղէլ և իցէ հանդի-
սառես մը, թէ ինքը բոլըրութիւն աններատ և անզգայ էր
Տիեզերաց կատաղութեանը վրայօք : Ա երջապէս սիրոյ
գերի եղած գործիքի մը կը նմանէր՝ միշտ հնազանդ և

սրատրաստ ո՞ր և իցէ երջանկութեան կամ առերջանե կութեան , միսիթարութեան և կամ անմիսիթարութեան . Ոչինչ կրնար խորհիլ իւր միտքը՝ բայց միայն իւր սիրելին . ոչինչ կրնար ցանկալ բայց միայն հնազանդիլ անոր՝ որուն սէրը իր վագուեկ սրախն մէջ չի մարելու կերպով արծարծուած էր , և որուն կենդան նագերը անջնջելի կերպով ապաւորեալ էր իր ուղեղին վրայ . վերջապէս՝ ինքը սիրած էր զայն կատարելապէս , և անտարակցո էր իր անկեց սիրուելուն վրայ :

Վօտեցաւ Յովսէփ անակին ու սկսաւ երգել :

Սիմոնովորըն տիրատեսիլ

Ամպերովլ է բեռնաւորուած .

Համայն աստեղը և իմա Ամողիկ

Ինչու ինէ են ծածկուած :

Բընութիւնըն կատաղաբար

Որմէ վըրէժ կ'ուզէ առնել .

Սրտիս իր լոյսն ծագողն Ամողիկ

Ինչու ինէ է , ոչ , ծածկեր :

Կաղիպսէի նաժիշտաներէն

Մէկն ալ ինձի շատ մի տեսաւ ,

Եւ այն զուարթ սիրուն Ամողիկն

Իմ առջեւէս , ոչ , ուր տաղաւ :

Վժափեցաւ Կատղիկ , և ցաթկեց իւր աւեղէն . իր առիւրիսյլ մազերը բարձր և վէհանձն ձականին վրայէն մէկով ըրաւ : Վայրէնի մը շափ անշարժ մնալէն վէրջը՝ վաղեց և բայցաւ անակին դուռը . ներս նետուեցաւ Յովսէփ , և իր սիրուհւոյն աղքատիկ անակին մէջ ապաստանեցաւ ահեղագուշեցրահոս անձրւին բլութենէն , որն որ սկսած էր աեղալ . . . բայց ոչ ,

ոստ ամենաքաղցր վայրկեանը շատ քիչ տեսնց . . . թղթ
նամին զանանք գիտած էք, և Վահը իրեն ընկեր առած՝
շուտամվ հասու հոն, և զիրենք պարսենակով անակը
յերկիր կարծանեց իր մէջը պահով երկու անկեղծ որբ
ուրուկը մէկանը, որսնք շատանց զիրապ կը սիրէին :
Դիւզացիք հետեւալ առաւօտ կայծակնասհար անակին
մնացարդացը մէջ գտան. Վասլիկի և Յավեփսյ անշնե
շացեալ մարմինները :

ԵԳՈՒԱՐԴԻ ԵՒ ՎԱՐԴՈՒՀԻ

Սահուան Շրանը խորեցած նոր ամուսնուցեալ երիտասարդի հը¹
վերջին բանից մէկու էր Շետահասակ ամուսոյն հետ :

ԵԳՈՒԱՐԴ

(ԱՆԿՐՈՒՅՆ ՔՀՅՆ)

Առ կիթառը, ո՛ սիրուհիս,
Անկաղնոյս քալ եկ նատէ.
Ով ափսիանք դու իմ սկնիս,
Զարկ կիթառը, ու երդէ :

Անտանելի վիճակիս մէջ
Դաւ միայն ես մընացած.
Ըզքեղինձի Երկինք վերին
Մըսիթար է շնորհած :

Բաց ՚ի քէնէ զալ ունիմ, զալ,
Վարդուհիդ իմ գըթասիրա,
Որ իմ Վահուանն անփաղնոյս քալ
Տայ ինձ սիրոյ մը մըսիս :

Ո՞հ, անապատ եմ ես դպրձած
Զուրկ շոքաղիլ մէկ ճայրէ ու ի
Բոլորովին ողբարձուածներ չի
Սէր չ'եմ առած ծընողքի ու ի

Ազգային Յաւերմ էրինից փառք կ'ընծայեմ այսուհետու
Հայոց ի Թմին Մահուան անկողնէու, ով նուու ինչ
ու մ խործ Ար ողբաղեցնց լղեն զինծիւու զի որ ո մէջ
առաջ պար Սմարտերու շատերէս ու ուժու խորի կովառու
առաջ զանց մասու զանց արծու պար ու մէջ ու մէջ
առ ինձն Անկողնէի իմ ցաւերըս ու սերացը ի շատու
պարզ մ առ Զիս չեն նեզեր քընաւին, առաջ զանց այս
խոսքուած Երբ շարունակ ականջներըս շատ չ բարձուց
առ Շապան Արսեն անոյշ ճայներ քուինն ու ու առաջ ի
Այս շնորհ զանց նուուն զանցու չ անցուց
Ո՞հ, խիստ քաղցր է իմ ականջնս
Քաշնակաւոր քու ձայնըր :
Կոր ոչ կուասց իմին պատիս ո
Սիրամբր գայլացիկըր : Ի պատճեն
Այս, ինձ մեծ բերկութիւնն է
Տեսնել ըդքեզ քովս միշտ .
Քու նայուածքըր կը մարտաէ
Սրամին բոլըր ցաւ և պիշտ :

Համեմատարիմ բաղդացըր մէջ ու
Այս, հանգիստ կը մեռնիմ.

Խաղաղ կ'ըցաց կենացըս վերջ, որո մը մը
թէ արտօսաւօքդ թրջուիմ : Առ մէր բայսուու
առ ի բայսուուու և ո առան ի մո մինումն ով յան
զանին : Աերքին չունեցա փշելուս մօտ չ ունի առ
առ ի բայսուուու և ո առան ի մո մինումն ով յան
զանին : Անմահութեափն պատօսին մէջ ով յան
զանին Արտօսաւօքդ թրջուիմ : Կը մասնաւու մէջ

Աւ կիթառութեա, ո սիրուհիս,
Անկողնոյս քոլեկի, նոտե՛.
Աշխամանկը դու իմ սրախա,
Զարկ կիթառութ, ու երգե՛ : ա

Երկու վայրիեանէն եւոքը՝ Եղուարդին անկողնոյն
քոլնատած կը տեսնուէր նոր ամուսնացեալ Վարդու-
հին, որ եր կատարեալ պատկեր՝ դառն վշտերով և ա-
ռաբինի սիրուլցեալ սրախ մը : Կիթառին ձայնը սկսաւ
հնչել . . . բայց խեղճ հարսը միայն կրնար արտաս-
ուել : Վերջապէս սիրոյ բռնութենէն ստիպեալ հա-
զեւ հաղ կրցաւ երգել հետեւեալ երգը : որուն քաղց-
րանուագ. բայց ախուը ներդաշնակութիրգեռուահասակ
Վարդուհւայն դողդոչուն ձայնին հետ միայնած քա-
րացեալ սրաւերը անգամ կրնար շարժել :

“Երգեմ, զարնեմ իմ կիթառութ,
Ո՞ դու Եղուարդ իմ սիրելի .
Յուսալալ որ խմին երգը
Երջանկութիւն տայ քայդ սրախ :

Ո՞ բերան իմ, անյշը երգէ,
Ո՞ կիթառ իմ, քաղցրը հնչէ.
Որ սիրելիս մըլսիթարուի
Եր վշտաց մէջն, ու սփոփուի : ա

Եօյն օրը գետ Երփին մարը չմասած հիւանդ երիւ
առատրդին անկողնոր պարապէս . և ինչն . . . Եյն,
ալ իր սենեակին մէջ տիսուր և արձանացեալ Վար-
դուհիէն ՚ի զատ ուրիշը չեր սեսնուէր . . . կիթառը
Երեսէ ինկած եր ալ բնաւ չդործածուելու . . . Եղ-
ուարդ իր սիրելի ամսւանայն քաղկացը մէջ անոր վեր-
ջին համբոյրները զգալով և արտասւօքը թրջուելով

արդեն իր վերջին շունչը փչած և յաւիտենականութեան մէջ էր անցած . իսկ մարմինը հանգչած էր դամբանին մէջ . . . . ճառապահ կախաց

Տամնուհինդ օրեաքը ամեն մարդ կրնային կարդալ գերեզմանատան մէջ մարմարինեայ շլրմի մը վրայ հետեւեալ աղդու ստանաւ որը քայլ

• Յառա ունի մասնաւոր

“Այս է վերջին հանգստարան մէջ պայ

“Զոյդ մը անմեղ տատրակայ . խութ պայ

“Որ Անշարժիս իրաբու սէրաւա . նոյն

“Ճաղիւ եին վայելած մասնաւոր մ անց

• յանի ան շաբախ պահան վահանաւոր է

• մասնաւոր մաս անշարժան մ անց նոյն

յաջորդ Մը Քրիչ ԱՊԱՍՏԱՆԱՅ

ՆԱՏԱԲԵԿԵՑՎԵԼ Մը ԳԵՐՉԻՇԽՈՍՔԵՐԸ

• առաջ հայ ան վի առաջ առաջ առաջ առաջ

• Ի՞նչպէս շուտով զուարձութեանց օրերուն

Յաւ , տառապանք կը յաջորդեն վիշտ և սուդ ,

Կուգոյ ձմեռ և կը մեկնի պերճ դարուն .

Ի՞նչպէս իրաբու են Անշարժիս հեշտութիւնք :

Մի վատահիք անշունչ բաղդին շարունակ ,

Ան ձեղ կուտոյ . բայց ու զածնուդ հակառակ :

Պատիր յուսով հայրենիքս թողուցի ,

Թէ մէկ ամսէն կրնամ նորէն ետ դառնալ .

Հառաշանայդ ի՞նչպէս ակսնջ դոցեցի .

Ո՞հ , սիրուհիս , պիտի տեսնեմ անգամ մալ :

Դադրէ , Շնուշան , զիս Երկրիս մէջ տեսնելէ .

Դադրէ աչքերդ արտապատքով թրջելէ :

Ամպեր կ'որոտան :

Ո՞հ , ինձ կ'ուպատեան :

Լեռնանեւ աղիք , ո՞յ

առնոցամեծական ԱՃԳԲԻՆ մըրբիկ , ԱՃԳԲԻՆ մըրբիկ
հայր ու ծառացան Չորս կողման կպատում , ԱՃԳԲԻՆ մըրբիկ

Սոսկալի կատղած ,

առաջ միջամտ ԱՃԳԲԻՆ պիտի տանելին առաջ առաջ .

առաջ մի ժամանք առ ԱՃԳԲԻՆ զիտ առանձին առաջ առաջ .

Աւաղ ծովուն տակ ,

Դամբան անցատակ :

ԱՃԳԲԻՆ ծննդքս , մէք բարեկամ , ԱՃԳԲԻՆ եղայր ,

ԱՃԳԲԻՆ օգնակրան , մէք ապաստան թշուառիս .

Չ'կայ , աւաղ , — դու ինձ ամեն , անշանչ ժայռ ,

Դու և դամբան դունե Եղիր այս անձիս :

Աւոնակուտակ ալեւաց վրայ դու միակ ,

Տարաբաղդիս մնան ախոնւր յիշատակ :

Ըսէ ամեն ձամբորդներու , թէ Վահան

Ինձի Եղայ , ծավուն վրայ ապաստան ,

Ըսէ դարձեալ , որ իր ողբոց հեծութեանց

Մամիկ չըրպաւ անցագ վիշտակ Լեհակթան :

Ո՛չ , ահապին ալիք մը դէսպ ինձ կուգայ .

Ո՛չ . ահ . Երկինք , կը մօտենայ , ահ , մեւայ :

1858 Յունիս 22 . Պէշեկթաշ :

Կիյուտահան կիյուտահան

Կիյուտահան կիյուտահան

Կիյուտահան կիյուտահան

Կիյուտահան կիյուտահան

Կիյուտահան կիյուտահան

Մի հառավելու .
Այն օրն կուգայ ,
Երբ մեր սբաներ
Աւ մէկ ըլլայ :
Ի՞նչ շարժառիթ ,
Ո՞ սիրուհիս ,
Կ'աղդեց արտիդ ,
Որ լուս կանդնիս :
Սեաւ աչքերըդ
Գետին արնկած ,
Ինչո՞ւ վլորդ
Ես դու ծըռած :
Կուրծքըդ ինչո՞ւ
Կլբարձմանայ .
Քոնին ես որու ,
Միլորդ ճանձնայ :
Կ'արտասաւեն դու ,
Ո՞ հրբեշտակ ,
Երթամ հեռու ,
Խօսէ , ամսակ :
Այդ գնհարներն
Ինչո՞ւ վասնես .
Կուգայ այն օրն
Երբ վեսարուես :
Ա՞ , ժըպիս մը ,
Եւ ինձ բաւ է .
Սբախս սէրբ
Զայն կը ինդրէ :
Զեփիւռն հեզիկ
Դեռ կը փէկ .
Քոյդ դայլայինի
Է՞ր դադբաս է :

ՎԵհ սլատանի ,
Մի այլայիլը
Սիրոյս քեզի
Չափը գիտցիր
Դու վատահէ ,
Որ այս սիրտը
Աւ տուած է
Քեզ իւր սէրը :
Սիրտը սիրոյդ
Եղած գերի
Աւ քու հոգւոյդ
Զայն յանձնեցի :
Անջնջելի ,
Նկարուած է
Դեմքդ սիրելի
Ուր որ սիրտս է :

* * *
Ե՛կ ուրեմնն ,
Ճոռ տեղ երգնանիք .
Եւ մեր այս կապն
Աւ չի թողունիք :

* * *
Ո՛չ ոք՝ այլ Մահն
Ըլսն կարող ,
Իւր մանեգազովն
Ըզմեզ բաժնող :

— 65 —
ԱՆԿԵԴՈՒՅԻ

Ի՞նչ երջանիկ այն օրնեւրայիս
Երբ ես, ո՞ւ կոյս գեղանի, ո՞ւ ո՞ւ
Քաղցըը գէմքը եմ տեսեք,
Ի՞նչ վաեմ ըզմայլելի այս ժամանակ
Ո՞վ էր այն՝ զոր ես տեսայ:

— * * *

Ո՞վ հըրեշտակ աննըման,
Հաւատոա, զքեզ կը սիրեմ.
Պիտի սիրեմ յաւիտեան,
Թէ և գերեզման մտնեմ:
Ո՞վ է այն՝ զոր սիրեցի:

— * * *

Սրտիս սիրոյն ալ ջահը անի Շ
Ընկընարե, որ մարի.
Ո՛հ, չէ, չէ ահակառակը
Պիտի յաւերժ բորբոքի:
Ո՞վ է այն՝ զոր սիրեցի:

— * * *

Աղեղնաձե յօնքերուդպաց
Աքանիչելի քաշուածքը
Հաւ է միայն քու սիրոյդ
Ինել գերի այս սիրաը:

Ա ՈՒԵ Ը Ա ՅՆ Պ Ր Ա Վ Ի Ր Ե Գ :

Կովկասեան արտեանունքուն
Ինչպէս շըքեղ շարուած էն,
Քաղցրահայեաց բիբերուգուն
Գեղեցկութիւն կընծայեն :
* * *

Հոդ չէ, թէ դու համարձակ
Չմն յայտներ ինձ սրտիդ ուէք .
Բայց շատոնց զայն եմ յատակ
Շակուխտ վերայ կարդացեր չը
* * *

Ո Դիցու հիգ վահառոյգ, խայ ||
Ինչու սիրտիդ կը տրափե, ձայ ||
Ինչու պուածեռքըդ վասփուկ ||
Իմ ձեռոքերը կը սեղմէ : խայ ||
* * *

Ըքքեզագէմ Կալիպսէ, ամսայ ||
Չես խօսիր, այլ կեցած ևս ||
Ո՞հ, յայտնէ ինձ և լրսէ, ամս ||
Թէ դու ալ զիս կը սիրե՞ս էմ :

ԱՅԼԵՇ որօղեա ԽԵ ԹԵՐԵ :

* * *

ԵՇ, ԿԵԺԵ կայ ուրիշ վե՛ մասնաւ անունը
Օդր սիրած ես ինէ զատ,
Մի՛ հոգ բներ, յիմար չեմ. ճայտառ
Կը քեմ քեզ աղաս :

Հեռանամ ես, Ըսէ ինձ,

ՉԵ : Աւ բեմին Դըժ ուսպը

Սկագամ սիրտի շիլմայ :

Օատել քենէ այս սիրտը,

Մինչև մարմինս հող դառնայ :

Քեզ կը սիրեմ ես սրտանց,

ՄՐՏԱԾԱՑ. ՀՆԱՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

ՉԵ յոտար, որ գանձի սիրեմ Ազգանցու մասնաւ մէջ աշնախի մէկը, որուն
հայորդաւած չըլաց գետ այն սրտաշարժ և ցնծառիթ լուրը, թէ Վանա
ծառ՝ Վարագայ գիտոցը Հայկաւան լեռանը առէ Գաղթի Արծրունի թա-
գաւորին առնել գանուեր է բեկուազիր հնաւթիւններով. Հնաւթիւններով. Արծրունի
Գահին թեւերը և սպիտակ կարծուած արձան մը : Կը յուշացաւի որ շատ
ուրիշ հնաւթիւններ աւ պիտի գանումի :

Կը յուշամ, որ Ազգը իւր այս հնաւթեանց վրայ ունեցած զգացման չափը
յացանելու շի գանց արելալ, քան մը շի պիտի ինայէ Հայկազեան թան-
գարան մը հնաւտառեւս. ուր գրուերալ միշտ սիրելի հնաւթիւնները, ա-
զատ թալ արուեն ամեն Հայտգիք, որ աշու ընին արտասւը լուսած մատ-
նեն հնաւթիւննեն այն հշանները, որ մեծ ու երեկի փաստեր են Հայ-
տասանի վաղիմի շքեզութեանը և մեր Կախնեաց սիրելի և պերճ փա-
տացը :

ԿԱՐԵՒՈՐ ՃԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ

Յայտնի է Ազգայնոց շատերուն, որ Այսքաքաղաքին մէջ Ամերիկացի Վիսիօնարական խմբագրութեամբ հրատարակուած Աւետիքեր անունն աղբագիրը լուագիրը բաւական ժամանակէ. Կ վեր տմարդաբար և բոլորովին իր պաշտօնէն հեռու ընթացքով մը կարելի եղածին չափ զհասարակութիւնը համոզելու կը ջանայ, թէ թատրոննը վնասակար է միայն թէ բարոյական և թէ բնական կերպով: Վ երցիշեալ լրագիրը իւր այս ըստածը հաստատելու համար՝ շարք մը տրամաբանական օրինաց գէմ խղճալի փաստեր վնասը լով կ'ուղէ խաբել իւր մը տգէտ խաժամուժ (եթէ իրօք կը գտնուի :)

Յէ և քանի անգամ ուղեցի խօսիլ այս մասին նը կատմամբ, բայց նախ աղբագիրը իր խօսքը չի լսմին ցուցած ըլլալուն, երկրորդ՝ իմ զեազմանցու պատճառաւ ժամանակ չ'ունենալուն համար, որոշեցի որ քիչ մը ատեն սպասելով՝ անոր պատասխանը մասնաւոր տեսրակներով տամ: Արդ՝ կ'իմացընեմ սիրելի Ազգայնոց որ քիչ ժամանակէն եաքը Ամերիկացի Վիսիօնարներուն նկատմամբ պիտի հրատարակեմ հետեւեալ տեարակները :

ՃԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ ՃԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ ՃԱՆՈՒՑՄՈՒՆՔ

1. Ամերիկացի Վիսիօնարաց աստօրինաւոր ընթացքը:

2. Յատրոնին հասարակութեան վրայ ունեցած պանչելիք և օգտակար աղդեցութիւնը :

3. “Ես կը վկայեմ”:

4. Թուրքանոտա տուատուին գալափարը Ամերիկացի Վիսիօնարաց նկատմամբ :

Յիշեալ տետրակները Անդզես և Գաղղիս մէջ ալ պիտի հրատարակուին Եւրոպական զանազան լեզուներով:

Թէպէտ Խ. Առաջից Առավելաց Ներկայ տարւոյմ բա-
ժանորդներուն թիւը և անտունները պիտի հրատարակ-
ուեն, բայց յիշեալ բաժանորդաց մէկ մասը գեռ-
իրենց բաժանորդ ըլլալուն որոշում մը ըրած չ'ըլլալով
պարտաւորեցանք ետ ձգելու Ուստի կը խնդրեմք
անանիներէն, որ կարելի եղածին չափ շուտով իրենց ո-
րոշումը իմացընեն մեզ երկանայ գրութեամբ մը . որ
պէս զի հինգերորդ տետրակին հետ մէկանդ բաժա-
նորդաց ցուցակը հրատարակելու կարող ըլլանք :

Ալ գանուի, կամ գտնուեցան մինչև հիմա այս
միջնորդամին մէջ այնպիսի մէկը՝ որ համարձակէր ըսե-
լու թէ, « ես անթերի երջանիկ եմ: »
Կը գտնուի, կամ գտնուեցան արդեօք այնպիսի
մէկը՝ որ չեաւասար, թէ Աշխարհիս մէջ երջանկու-
թիւն չիկայ:

Ալ գտնուի, կամ գտնուեցան մէկը՝ որ իր բարոր
կեանքը երջանկութիւն իմետուելով չանցուներ:
Վայ ուրեմն ի՞նչ աեսակ արարածներ են մարդիկ
որ ոչ երջանիկ կրնան կոչել զիրենք, ոչ աւ կըհաւա-
տան, թէ Աշխարհիս մէջ երջանկութիւն կայ բայց ոչ
մարդ կը հանեն և ոչ ալյուստալէ կըդադրին, թէ որ
մը պիտի երջանկանան այս Երկիւս վրայ: Արդ ովլ
կրնայ չիցաւիլ և չ'արտասուել, քանի որ տեսնէ, թէ
Արարածն ամենազնիւ արարածները ասանկ յիմարու-
թեան մը ենթակայ եղած են, որ նուաստ ճճի՛ մը
մարքէն անգամ չէ անցած . . . ո զարմանալի արարած
. . . ո անօրինակ յիմարութիւն . . .

Այս ամենէն հոչակաւոր խմաստոնը,
 որուն հանձարը առաստավես շնորհեց Արկինք, այս
 ոյն յիմարութեան ենթակայ չեղան մի արդեօք եր
 ճշմարիա փիլիսոփիայութեամբ գրած գրաւթիւնները
 չե՞ն մի յայտներ, որ ինքը միջաց մը չիմարանցուց զինքը
 երջանկացըներու համար արդեօք իր կենաց պատմու-
 թիւնը զոր Առարք Գիրքը կաւանդէ մեզ, չիհամոզեր
 զմեզ, որ այս հոչակաւոր անձը Աշխարհիս մէջ եր-
 ջանկութիւն, կը մինուուէր. վերջապէս իր “Ունայնու-
 թիւն ունայնութեան”, ամենայն ինչ ընդունայն է ” երգած
 երգը չի հաստատեր, որ ինքը վայելեց ինչ որ կը կոչ-
 ուին պարգևէր Կնութե կամ երջանկութիք Աշխարհի.
 ևթէ իր Մահուան մօտեցած օրերը գտաւ վերջապէս
 որ իրեն յցար բարորովին անուեղի էր, և ինքն ալ են-
 թակայ եղած էր մարդկային սովորական յիմարու-
 թեան: Վրդէ եթէ Ասդոմնի նման ամենէն զօրաւոր,
 ամենէն իմաստուն, ամենէն հոչակաւոր, և ամենէն
 հարուստ մէկը կը առոնենք, որ այսպիսի խղճակի յի-
 մարութեան մը որս եղած է, ինչպէս կրնանք զաղել
 զմեզ զայն խղճակէն, մանաւանդ՝ երբ կը սահմանենք, որ
 Աշխարհիս գերազնիւ արարածները տակաւին կամու-
 ե գիտաւթեամբ կ'ինան այս յիմարութեան մէջ, ինչ
 պէս քարացընենք սրաւերնիս զանոնք չ'ողբարու: Ոիթէ
 բաւական զօրաւոր օրինակ մը չէ մեզ Ասդոմն խոր-
 հեւաւալու անսպամ մը, որ եթէ անանկ նախանձելի
 թագաւոր մը չիկրցաւ գտնել հոս երջանկութիւն,
 մէք ինչպէս կը յաւսանմք գտնել. եթէ Ասդոմն որուն
 ծառայներէն մէկը բրարու կը բազացին Արկիս թա-
 գաւորները և թագաւ հիները, չիկրցաւ երջանիկ բրար-
 հապա մէք ինչպէս կը բանդուինք օր մը երջանիկ ըլալու
 յիմարօւե մէջ մարդակալաւին: Ոիթէ մարդկային իմա-
 ցական կարսպութիւնը այն աստիճան ուկարացած է,
 որ քանի որ չի յուսոր թէ Աշխարհիս մէջ երջանկու-

թիւն կոց, կարող չըլլաց տրամաբանելու . և առկաւ ին յուսոյ, սպասէ, աշխատի, հաւաքչե երջանիկ օրուան մը համար . միթէ Ունայն-թիւն նուայն-թիւն երդին ներդաշնակութիւնը գեռ չիհասն . մեր ականջներուն . միթէ պիտի սպասէ՞նք, որ նոյն երդը փորձառութիւն մէնք ալ երդենք :

Ուզգ չիկարծէ մէկը, որ ըսել կ'ուզեմ, թէ երջանիկ ըլլալու յոյսը բոլորովին դադրեցնելու է մէկը, չէ, բա՛ լցի . ինչու որ նախ անհնար է, որ մարդու առանց երջանկանալու յուսոյ ապրի, երկրորդ՝ բոլորովին անհրնար չէ, որ Աշխարհիս մէջ երջանկութիւն գտնուի . երրորդ՝ մարդու այս ցանկալի յուսովը պիտի ճանչնայ այն երջանկութեան յարգը՝ որ պատրաստած է Արարից մարդկային սեռին համար :

Ա. Երջանկանալու յոյսը՝ այն անստեղի յոյնն է՝ որ մարդուս սպերջանեկութեան ծանրութիւնը կը թեւ թեցընէ, և կը ձդէ որ իր պիրուը երջանկութեան ըստանէ . և Աշխարհիս ուրախուել յոյսը փայլի ամոր զեմացը փայ . երջանկանալու յոյսը մարդկային այն յառկուին է՝ որով կը գօրանայ մարդու, քանի որ ակար է, կը հարատանայ՝ քանի որ ազքառ է, կ'ազքառի՝ քանի որ գերի է, և կ'երջանկանայ՝ քանի որ սպերջանիկ է :

Յիբաւէ թէ և ամեն մարդ երջանիկ ըլլալ կը յուսան, բայց ամեն մարդ երջանիկ ըլլալու համար իրարմէ շատ տարբեր առարկայներ ունին :

Նթէ, ջանք ընենք այս յօդուածիս մէջներկայացը նելընթերցողաց ամեն մարդու երջանկանալու համար առջւնին ունեցած կամ թէ ըսեմ ձեռք անցընելու համար յօւսացած միջոցներնին, ունայն և ճանձրացուցիչ աշխատութեան մը ձեռք դարկած պիտի ըլլայինք . ուրեմն անոնց մէկ քանի դիմոււորները յիշե՞նք հս հետեւ եալ կարդով

2. Վարդութիւն՝

3. Հայրենիք

4. Հարստութիւն՝

թէ և կենաց մարդուս երջանկութեան գլխաւոր առարկայն ըլլալուն տարակս չիկայ, բայց և այնպէս չեմ ուղեր որ այս մասին վրայ առանց փոքր խորհրդածութիւն ինչ ընելու անցնիմ:

Եթեանքը թէ և մարդուս ամեն կրած թշուառութեանց գլխաւոր միջոցն է, բայց և այնպէս ինչպէս կրնաց մէկը երջանիկ ըլլալ առանց կենաց, առանց կենաց կ'աղատի՞մի գերին, առանց կենաց կրնաց մի պանցուխտը իր հայրենիքը տեսնել, և ոլ կրցաւ առանց կենաց հարստութ ըլլալ: Կեանքը ոյն մէկ հատիկ և ամենագլխաւոր ենթակայն կամ միջոցն է՝ որով մարդս կարելի է որ երջանկանաց, թէ և եզան շատերը՝ որ չի կրցին չի հարցունելու, թէ և ի՞նչ է մարդուս երջանիկութիւնը համեմատաքար իր ապերջանիկութեանը, եթէ կենաց միջոցաւն է՝ որ մարդս կրնաց երջանիկանալ, դարձեալ նյն կենաց միջոցաւն է՝ որ մարդս ստուգի թշուառութեանց մասնութեցաւ, և եզան շատերը՝ որոնց երջանիկութիւնը կայծակի լուսոց նման տեսնելեցաւ և անհետացաւ, իսկ թշուառութիւնը և ապերջանիկութիւնը կամկատի նման ճնշեցին զանոնք իրենց տակը՝ մինչև որ հոգը ծածկեց զիրենք: Ուրիշն կեանքը ուրիշ բան չէ եթէ լոկ միջոց մը մարդկացին սեռը ապերջանիկացընելու:

Այս տեսակ խօսուած մը թէ և արաաքուստ ճըշ մարտութեան խիստ մօտ և արամաքանական օրինաց

¹ Մարդկացին երջանիկութեան ամեն գլխաւոր միջոցները համարվում են ունեցած ակարս թիւն ազէկ գիտնալով, կիմացընեմ որ խնարհաբար պատրաստ եմ ընդունելու, և թէ մ'կը հաճի յայտնելու ինձ այս մասին ունեցած պակասութիւն:

Համաձայն կ'երեւնոց, բայց և այնպէս՝ եթէ միայն վարկեան մը խօրհելու բլանք, պիտի տեսնենք, որ ասանկ գաղափար մը ոչ ճշմարտութիւն է, ոչ ալ համաձայն այն ամենուն՝ թիւն որ մեր ուղեղ գաղափար թիւնը մեղ կ'առիսկէ տրամաբանելու։ Յիշաւի եթէ կեանք ըլլար, ապերջանկութիւն ալ չ'ը ըլլար։ Բայց քննենք, թէ կետնիքն է պատճառ կամ միջոց պատճառնիկութեան, ապա թէ ոչ մարդկային պակասութիւնը, կամ անխօհեմութիւնը։

Աէկ մարդ մը ապերջանիկ ըլլալու համար երկու պատճառ ունի, մէկը ներքին, և միւսը արտաքին։

Ապերջանկութեան ներքին պատճառը բուն խկի ինքն է, այսինքն մէկ մարդ մը կրնայ բուն խկի իր ապերջանկութեանը պատճառ ըլլալ, և ասիկայ ըլկ և գրեթէ միմիայն անխօհեմութեամբ կ'ըլլայ։

Անխօհեմութիւնը ըսելը՝ ինչպէս որ յայտնի է, մարդու մը բռնած ընթացքին անկարգութիւնը կը հասկընանք։ Ըսենք թէ Անդղից մէջ գտնեած անձ մը Ամերիկա երթալու համար սկսի դէպ ՚ի Կ. Պոլսա շարժիլ։ Երբ որ այն անձը Դւսկիւտարու առջեւ հասնելու տեսնէ իր սխալից և հետեւ աբար զինքը ապերջանիկ կոչէ, ինչ պիտի ըսենք այսպիսի մէկու մը համար։ Միթէ այսպիսի ընթացքի մը անկարգուեցաւ հետեւուն կետեւունը կրնանք այն անձին կենացը տալ։ Միթէ պարզապէս չմարդարի տեսնենք անոր, անխօհեմութիւն և չը պիտի ըսենք, ինչ յիմարունի, Ամերիկա երթալու համար Անդղիայէն դէպ ՚ի հօս գալ։ Արդէօք ծիծաղնիս չնադիր տիշտի աստնկ տարօրինակ դիմուածի մը վկայ։ Միթէ այսպէս անխօհեմունէ մը ծագած հետեւունը համար կենաց միջոցաւը եղաւ կրնանք մի ըսել։ քան լիցի, անշնչտ այսպիսի մէկը աններելի անխօհեմութեան տիտղոսավար պիտի զարդարենք, ինչու որ եթէ ճանապարհորդութեւ տղէտ ալ էր նէ, պարտէր ուրիշներուն

Հարցընեւիր բռնէլքը ընթացքը : Յէ որ գործ չունի
և ձայն առ ունի նէ, ու զածին չափ թող պօռնի և կանչ
ու ըստէ , և այսպիսի սխալմանմբ մը կրած վնասին հա-
շուը տոյն , առկաւին շանցանքը պարզէ . որ է ասրո-
ւինակ անխոհէմութիւն , թէ որ մարդասիրական քղ-
գայման հետեւութիւնը խղջալը չ'ըլքար , միայն պիտի
ծաղկէինք :

Այս տեսակ անխոհէմութիւնը երկու տեսակ է .
Ա . անսուաբար , ինչոյէս տուած օրինակին . Բ . կա-
մաւոք :

Աթէ չիշեալ օրինակին մէջ ցուցուցած անձերին
առանց իր սիրակիլը իրէն յայտնազներուն ականջ կո-
խութը կամակորութեամբ նոյն անխոհէմութիւնը ՚ի
գործ գնէր , ահա ան առուենը կամաւոր անխոհէմու-
թիւն կ'ըլքար . որ ոչ իսկ արժանի է մարդասիրական
ցաւակցութեամն , անանի մէկը կամ յիմարանոցի զարդ
և կամ ճանակ ըլքալու արժանի է : Եհա տուած օրի-
նակ կրնայ բացայստ ցուցունէլը որ ո՛չ թէ կեանքը՝
այլ անխոհէմութիւնն է որ կ'ապերջանկացընէ զմարդս :

Եկուամը ապերջանկութեամն արտաքին պատճառը
կրնանք երկուքի բամնել հետեւեալ կերպութ :

1. Դրմէ գումրու մէկու մը աղբեցութիւնը :

2. Դրբնակած երկրին անկանն օրէնքները :

Ըստ անդամի մարդիկ հոգարտութեամբ լցուած
ըոլքը ճիգերնին կը թափէն , զիրար կարծանելու , ա-
ռանց խորհելու թէ որչափ մարդկութեամն գէմ է
զընկերը ապերջանկացընելը , և թէ Վշիարհիս ներկայ
ապերջանկութիւնը ոչ այնչափ ու բիշ պատճառէ յա-
ռաջ եկած է՝ որչափ որ մարդոց իրարուղէմ ունե-
ցած առելութիւնէ :

(Հորոցաբաթիւնն յառաջիկայու)

Հարցընեւակ ապերջանին

ապերջանին ապերջանին ապերջանին ապերջանին